

In astris stamen

Звезде се неће још дуго видети. Већ са западне стране, долином широке реке, ветар гура снегоносне кумулусе, и ближи се крају ово кратко доба хладноће без снега, које се у долини јавља сваке године крајем новембра или почетком децембра.

Под ослабљеном светлошћу месеца, кога је облак већ делимично скрио, још се назире широка, метална шипка, остатак пруге која је у боља времена повезивала рудник у котлини са удаљеним фабрикама. Данас је готово неприметна, али је некада била део главног пута за велике, тешке теретне возове, који су, за разлику од елегантних, путничких композиција, били страшни, вечно прљави и ружни, али и корисни и неопходни. Малобројни су их волели, али сви су их трпели, знајући да су такве непријатне и одбојне ствари, сирове и механичке, цена угодног живота и високог стандарда. Ипак, много је лепше када се механизам не види, када је сакривен од погледа, а до људи стиже само крајњи, углађени производ, који ничим не подсећа на грубост и рогобатност машина које су га створиле. Људи воле да мисле да стварају ни из чега, јер се тако приближавају боговима.

Још се понегде дуж пруге може наћи какав заостали комад угља, који је испао у транспорту и сада лежао заборављен на земљи, умакавши пламену. Док је рудник радио и рударска деца становала у котлини, ови мали комади угља, отргнути од своје сурове сврхе, користили су им за игру и цртање. Често тако младост даје ведрину свакодневним и мучним стварима, јер не зна да су свакодневне ни мучне. Деца приступају свему искрено и наивно, без предрасуда и оног зверског страха од осипања и пропадања који тако често кочи животе зрелих људи, у којима свака ситница има своје место и сваки поступак сврху. Тај кавез од навика и правила ограничава људе, тера их да иду право, попут коња на кога је стављен улар: ово је спас слабих духова, али и пропаст великих дела.

Није ни сама знала колико дуго је лежала, гледајући у плафон и очајавајући. Прве пахуље снега лепиле су се за прозор и брзо топиле, остављајући за собом тешке капљице воде које су кривудава силазле низ прозорска окна. Све остало је мировало, једино је још зидни сат неумитно куцао, дајући ритам суровом маршу времена, као да се руга људској смртности и вечитом дотрајавању.

Била је у скученој просторији, у кући усред недођије, где је живела са родитељима. Сада је свако седео у својој соби, сам и разочаран, јер су сви тражили понешто што не могу добити. Њихове свађе су већ одавно уобичајене, и у почетку се чинило да је могуће на њих се навићи, као на неку ситну непријатност коју је неопходно истрпети да би се дан наставио. Но, то није било тако.

Осећала се као звер, у кавезу, без ваздуха и светлости. Ти људи, од којих је добила и са којима је делила цео свој живот, стезали су је и гушили својом приземношћу. Они нису били старци, али је њихов дух остарио, изгубио свежину и за собом покушавао да повуче и њу. Чамотиња и сплин једноличног живота нису јој одговарали, и она се тако увек сукобљавала са родитељима, ма и око најмањих ситница, само да би доказала, и њима и себи, да није обична, да неће пристати на живот у компромису са стварношћу, да ће учинити нешто велико и отићи далеко, где нема мрака и досадних, малих људи.

Из приземља, из дневне собе, где се налазила мајка, допрла је слаба музика неке старе арије. Али, лепота песама чили понављањем, а девојка сваки дан слуша исту

музику, изнова и изнова примећујући исте моменте, који су тако губили на снази. Као да мајка жели том својом песмом да заустави, или бар успори неумољиво старење, и да се задржи у неком само њој познатом тренутку, који на овом свету не постоји, нити је икада могао постојати, јер људски су снови велики, а могућности ништавне.

Девојку је песма подсетила на причу коју јој је мајка давно испричала, стару рударску легенду о неопрезном железничару који, загладан у звезде, није приметио да на њега јури воз. Старац се уплашио смрти (јер људи се највише ужасавају онога што је извесно), и ђаво је то приметио и смислио пакост: понудио му је утеху и договор. Престрављен, стари железничар је прихватио да ђаволу довози, истим овим возом који је и њега ударио, све несрећне душе које страдају на прузи, гледајући звезде. Брзо се покајао. Некада највеће муке човечје не потичу споља, већ их изазива притисак наших мисли и жеља, непомирљивост унутрашњих контрадикција и чврст оков васпитања. Тако је и старца гризла савест због свих тих недужних људи, те је покушао да надмудри ђавола и, кад већ не може свој уговор прекршити или ублажити казну, бар помогне несрећницима да макар на кратко избегну сурову смрт. Почео је у својој локомотиви да прекомерно ложи угаљ, димећи што више може, како би заклонио звезде и поштедео људе опасног погледа на небо.

Ова прича јој је данас изгледала смешна, јер је знала да не постоје ни Бог ни ђаво, ни тај стари железничар ни његова локомотива, да је све то само варка родитеља који желе своју децу да науче да буду пажљива и гледају право испред себе. Али она никада о тој причи није превише размишљала, одбацивала ју је као лењо котрљање једног истог казивања кроз генерације, јер рудари имају мало времена за креативност. Да је само некада застала и кратко се посветила причи, схватила би да легенде и нису створене да би казивале историју или забављале, њихово је значење дубље и разноличније. Човек ствара фантастично да побегне од реалног, и чинећи то, отвара пут и онима који долазе иза њега. Зато код оваквих прича и не треба тражити истинитост ни оригиналност; оне служе као светиљке дуж животног пута и звезде водиле, усмерене тачно ка финалном одредишту, лако читљиве оку спремном да гледа. Мит опште своди на разумљиво, казујући вечите и подсвесне истине.

Тихо је устала из кревета и, узевши већ спакован ранац, изашла напоље, обазриво, да је мајка не примети. Силазећи низ степенице, видела је још младолику фигуру истрошене жене, која сетно гледа кроз прозор.

Некада је и то створење имало снове, веровало у чуда и вребало виле по шуми. Данас виле тражи на дну чаше, а чуда проживљава још само у глави. Потомак генерација рудара, сирота жена међу камењем и угљем, далеко од лепоте и нежности, одувек је тражила излаз и спас. У свом трагању се и заљубила, оркански и неповратно, тако да јој се чинило да ће волети до краја живота. Њен поглед је пао на професора математике који је дошао да подучава ученике локалне средње школе. Када је стигао, она и није имала другог избора но да се заљуби: толико често и снажно привлачи људе нешто ново, дах свежине, само зато што је непознат, јер доноси наду и авантуру. У таквим малим играма, бежећи од спознаје будућности, човек жели себе да продужи до у вечност, и сачува тренутак заувек. Најстрашније је знати своју судбину, јер се онда нема за шта живети.

Венчали су се брзо, за свега пар месеци. Иако су мислили да су посебни, да ће моћи да протресу темеље света и достигну звезде, да ће надвисити ову долину и рудник и све околне врхове и отргнути се мимохода увек истих ситних живота, данас је увидела да није тако. Од тренутка кад су се угледали, иако то нису знали, њихов живот је узео коначан правац, попут пруге која иде кроз долину. Назад није било, и зато су затворили очи да би магија потрајала дуже. Добили су дете, срећно се населили у

најбољу кућу у долини, видели како рудник дотрајава, а с њим и околни живот, како људи одлазе и шума осваја.

Често сада седи гледајући кроз високи прозор на котлину која се под њом отвара, и планине које је окивају попут затворских зидова. На заласку сунца бљешти планинска коса, а на њој се црне само две рупе, напуштена окна чије су златне жиле одавно исисане. Гледајући на њих, она осећа како јој живот цури из вена, неповратно, и осећа неку необичну нелагоду, јер назире пругу по којој се креће, коју само малобројни успевају избећи, са које нема скретања, а једини спас је смрт. Користи ове мирне тренутке, када успе да својом тмурношћу отера људе од себе, да се врати у сећања на давна времена, док је поглед још био способан да прати месечину и дизао се до у звезде. Кад већ не може снове да оствари, још може да сања, и тако безгласно али упорно пркоси суђајама и бар у мислима лети, слободна.

Човек за кога се удала, који јој се чинио као једина нит спаса од суморне црте која ове сиве врхове раздваја од сивог неба, престао је да је гледа у очи, чак и кад је мислила да је искрен. Седео је сада у својој радној соби, где је тихо куцкао његов цепни сат, скупо плаћено дело старих мајстора које је наследио од прадеде.

Сат је имао мучну историју: прадеди га је поклонила смрт једног непријатељског грофа на ратишту, случајно, јер га је пут довео пред нишан у невреме. Пушка је сама опалила, и немирном игром хаоса нациљала грофа док се шуњао ка фронту, који се померио и оставио га међу туђинима и непријатељима. Племића су претресли, узели све што су сматрали вредним, а затим покопали, без обреда и белега.

Видевши моћ хаоса који гради овај свет и ништавност људских одлука и стремљења, разрушених једним несрећним тренутком, чукундеда је престао да одлучује. Уз сат, од грофа је узео и дукат, искован пре много векова, и сваки преломни тренутак решавао његовим бацањем: глава значи да, писмо значи не. Ову традицију пренео је на свог сина, и даље на његовог сина, па је тако тежина одлуке генерацијама пребацивана на свемогући случај.

Иако тих, механизам сата је разбијао напету тишину радне собе, у коју нису допирали звуци споља. Потпуно издвојен од свега, блед, висок и тршав, седео је нагнут над својим папирима, животним делом које се примицало закључку. Годинама седи и гледа у формуле, пребацује их и врти, покушава да нађе елегантно решење, да извуче нешто из гомиле бројева и променљивих, које само наизглед непомично леже на папиру. Он зна да оне нису стварно статичне, да иза себе и своје тишине крију читав свет, идеалан свет без изузетака и неправилности, без одступања, крут и оивичен са неколико аксиома. Многи мисле да у математици нема маште, да она ограничава и поробљава својим правилима, али он види и разуме да та правила само чине темеље на које се наставља читав један универзум, који дише и постоји паралелно са нашим, горд у свом савршенству.

Јер, математика је језик којим су причали богови. Језик беспрекорно уређен, једини достојан божјег савршенства и чистоте мисли. Заувек ће она остати бар делимично неразумљива за људе, као све бесмртне ствари које смртнике испијају и на крају униште.

Математика му је постала једини излаз, једини спас из ове проклете долине, која гуши своје становнике прашином затворених рудника. Дубоко у себи, осећао је да проблем коме је посветио толике године неће решити, да решења можда и нема, али никада то себи не би могао да призна, и зато се трудио да и не размишља много. Лакше је било поставити циљ, варљиву сврху ка којој се стреми, па макар она била и недостижна, него се суочити са разорном празнином истине, која вуче у амбис. Јер често је само варка оно што одржава људе у животу и помаже им да не склизну из шина по којима иду.

Никада раније није приметио колико далеко пуца поглед кроз прозор његове собе, јер никада и није размишљао о ономе што је пред њим. Недовршене једначине и разбацани папери који су му појели године и снагу, очајнички покушај да побегне од онога што јесте, све је сада стајало иза њега, а пред њим се уздизао увек снежни врх, усамљен изнад брда и планина које су заробљавале котлину.

По први пут од како је дошао у долину, засметало му је куцање прадединог сата и он га је зауставио. Никада није осетио дубљу тишину. Све је око њега стајало непомично и ћутећи, као да је коначно и само време престало да тече. Са временом, нестале су и све његове бриге, нерешени проблем, одбегла кћер и очајна жена, и остала је само празнина коју није имао чиме да попуни.

Чинило му се да у даљини чује звук парне машине воза. То је, очито, била потпуна бесмислица, јер он никада и није имао прилику ни да види ни да чује парну локомотиву, која је била давно ван употребе још када је рођен. Па ипак, сабласни звук из рударских легенди звучао му је нелагодно реално.

Из цепа је извадио прадедин дукат. Сада је први пут успео да сагледа очај човека који је своју судбину препустио бацању новчића, јер је знао да је сам не може усмерити. Почео је да назире ред који стоји иза наизглед хаотичне стварности, мрежу законитости превише компликованих за људски ум, схватајући да је смрт једини излаз. Остало је да бацањем новчића донесе одлуку која му може бити последња. Дрхтећи, погледао је како је пао дукат. Од јуче су прошли еони.

Шумом се проломио пуцањ. Девојка није на њега обратила пажњу, приписујући га ловцима. Да је знала да је то звук пушке њеног чункундеде, исте оне која је пре толико лета усмртила несрећног грофа, одустала би од свог плана за бег и ловљења воза који можда неће ни вечерас наићи, окренула би се и вратила, вучена снагом обичаја и потиснутих осећања, као што је то учинила њена мајка. (Јадна жена је, видевши да јој је кћерка нестала без поздрава, знајући да на мужа не може да рачуна, махнито пожурила кроз шуму. Чувши стару пушку, потрчала је назад, још не разумевајући у потпуности да је остала и без последњег драма лепоте у стварности.)

Седећи на гомили угља у претпоследњем вагону воза, тихо је започела своје путовање без краја. Сузних очију погледала је у небо, и учинило јој се као да се изнад локомотиве диже црни дим парне машине, који се у висини спајао са снегоносним кумулусима гасећи звезде, једну по једну.

Душан Цвијетић,
4. разред средње школе (18 година)

Гимназија „Урош Предић”,
Игњата Барајевца 5,
26101 Панчево,
+381 13/ 301 120,
direktor@gimnazijaurospreedic.edu.rs

ментор: Ксенија Цвијетић,
+381 69/ 313 95 72,
cvijetic1@yahoo.com